

ДЕРЖАВНЕ РЕГУЛЮВАННЯ ІННОВАЦІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ У ТУРИЗМІ

Останні двадцять років питання моделі інноваційного розвитку є актуальними не тільки для України, але і високорозвинених держав з ринковою економікою. Яскравим свідченням цього є швидкі темпи зростання низки країн за останні 20-30 років, а саме: Ірландії, Фінляндії, а також Південно-Східної Азії, зокрема, Малайзії, Південної Кореї, Сінгапуру та інших. У цих країнах інноваційна діяльність забезпечує постійне зростання валового внутрішнього продукту, продуктивності праці та конкурентоспроможності економіки на міжнародному та світовому ринках. З 2000 року у програмах розвитку усіх урядів України до цього часу було задекларовано впровадження інноваційної моделі розвитку національної економіки, що знайшло підтримку у науковців, практиків та урядовців. Проте повільні темпи впровадження та активізації інноваційної моделі розвитку засвідчують про складність і багатогранність даної проблеми. Особливо останні роки, коли в державі проводиться низка міжнародних заходів, які пов'язані із туристичною діяльністю, яка дозволяє отримати додатковий дохід державі, вирішити окремі інфраструктурні проблеми, має динамічний характер зростання, характеризується позитивним соціально-економічним і культурним впливом на розвиток країн. Водночас туристична галузь є специфічним і досить складним об'єктом державного управління, що обумовлено наявністю сукупності внутрішніх та зовнішніх взаємозв'язків із більш ніж 40 суміжними галузями народного господарства (транспорт, зв'язок, харчування тощо).

Проблемам формування інноваційної моделі розвитку держави та державної інноваційної політики присвячені праці вітчизняних та зарубіжних науковців, серед яких

О.Амоша, Р.Андрощук, А.Гальчинський, В.Гусєв, О.Бондар, П.Друкер, С.Глазьев, С.Ілляшенко, Б.Санто, А.Садеков, В.Соловьев, В.Семіноженко, І.Макаренко, І.Федулова, Й.Шумпетер та інші. Значну увагу теоретичним і практичним питанням державного регулювання інноваційної діяльності у сфері туризму приділено В.Квартального, О.Любіцевої, В.Новіков, А.Мерзляк, А.Чкан, Є.Яковенка та інших. Однак, на наш погляд, у сучасних науково-практичних досліджень існує низка проблем, яка потребує досліджень, а саме інструментарій державного регулювання інноваційної діяльності, який у кожній країні залежить від рівня конкуренції, стану законодавчого забезпечення, інноваційної та ринкової інфраструктури.

Туризм у багатьох країнах світу є пріоритетним напрямом розвитку національної економіки та культури. Нині у туризмі зайнято 12 % працездатного населення, витрати на туризм складають 11 % від світового ВВП. У сфері туризму створюється кожні 2,5 секунди нове робоче місце і кожний рік 3,2 млрд.дол. інвестицій. Швидкими темпами збільшується кількість туристів (із 1950 років їх кількість збільшилася більше, ніж у 20 разів) [1]. Водночас, саме дана галузь, за останні десятиріччя піднімає екологічні проблеми суспільства, які можливо вирішити тільки шляхом раціонального використання всіх наявних ресурсів та бережного ставлення до надбань нашої цивілізації.

Масовий потік туристів у різні куточки світу, за останні десятиріччя піднімає проблему не тільки збереження пам'яток культури, релігій при їх масовому відвідуванні, але і обслуговування та збереження їх після відвідування туристами. Зокрема, коли у 1960-х роках, проявився негативний вплив туристичної галузі на природу у Англії була проведена вперше конференція «Тіні зеленого кольору» (Лідсі, Англія, 1990 р.), де за результатами проведення вперше був використаний термін «сталий туризм». У

подальшому він почав використовуватися частіше у «Конвенції з питань біологічного різноманіття», «План дій 21» тощо [2, с.6]. Тому, на нашу думку, є актуальним інноваційна діяльність, яка має потенціал для вирішення не тільки екологічних проблем, але і для збереження духовних надбань (пам'ятників, музеїв, бібліотек тощо) та підвищення духовного рівня суспільства. Водночас, слід зазначити, що необхідність державного регулювання інноваційних процесів викликана, в першу чергу, їх зростаючим значенням для економіки і суспільства в цілому. Найбільш істотний вплив інноваційної діяльності проявляється, як зазначає Ю. Вертакова через:

- 1) вплив інновацій на макроекономічні показники;
- 2) вплив на структуру суспільного виробництва;
- 3) розвиток нових, більш динамічних форм організації виробництва і системи державного регулювання;
- 4) зміну структури споживання;
- 5) вплив інновацій на соціальну стабільність;
- 6) поліпшення екологічного стану в країні;
- 7) розвиток міжнародного наукового, технічного та економічного співробітництва;
- 8) вплив інноваційної політики на національну безпеку [9, с.111-112].

Таким чином, інноваційна діяльність у туризмі є важливою складовою його розвитку і має потенціал для підвищення благополуччя не тільки власників туристичних комплексів та об'єктів, але і всього населення. Тому у кожній країні формується своя державна інноваційна політика.

Державна інноваційна політика — це комплекс правових, організаційно-економічних та інших заходів держави, спрямованих на створення належних умов для розвитку інноваційних процесів в економіці та стимулювання впровадження результатів інноваційної діяльності у виробництво та сферу послуг.

До основних функцій державного регулювання інноваційної діяльності належать такі:

- 1) акумулювання фінансових ресурсів;
- 2) створення правової бази інноваційних процесів;
- 3) координація інноваційної діяльності;
- 4) стимулювання інноваційного процесу та інноваційної діяльності;
- 5) кадрове забезпечення інновацій;
- 6) інституціональне забезпечення інноваційних процесів;
- 7) регулювання міжнародних аспектів інноваційних процесів;
- 8) усебічне сприяння розвитку науки, у тому числі прикладної, і формування малого інноваційного підприємництва;
- 9) формування державних замовлень на НДДКР, які забезпечують початковий попит на інновації, а потім поширюються в економіці;
- 10) формування науково-інноваційної інфраструктури;
- 11) інституціональне забезпечення інноваційних процесів шляхом створення державних організацій і підрозділів. Які виконують НДДКР і здійснюють нововведення в галузях державного сектору;
- 12) підвищення суспільного статусу інноваційної діяльності [3].

Отже, ми не можемо, не погодитися із думкою І.Сільченко, який зазначає, що реалізація інноваційної моделі розвитку визначає необхідність постійного удосконалення державної інноваційної політики як складової частини державного регулювання економіки, що пов'язано із закріпленням за інноваціями структуроутворюючої, капіталоутворюючої та інституціональної ролі в економіці, формуванням інноваційного сектора промисловості й інноваційного підприємництва, реформуванням системи

суспільного поділу праці, поглибленням глобалізаційних тенденцій [4].

На нашу думку, державне регулювання і підтримка інноваційної діяльності забезпечують високу конкурентноздатність не тільки туризму, але і економіки в цілому шляхом:

1) надання позичок без виплати позичок (Швеція), дотації (Франція, США,)

2) створення фондів упровадження інновацій з урахуванням ризику (Німеччина, Швейцарія, Франція, Нідерланди);

3) допомогу у патентній діяльності (у США 50% оплачується видатків на отримання охоронних документів);

4) пенсійні та страхові пільги для інноваторів (Франція, Великобританія, Швейцарія);

5) законодавчий захист прав винахідників на інтелектуальну власність;

6) амортизаційної політики (використання методів прискореної амортизації). Зокрема, у Японії за допомогою цих методів дозволяють списувати до 30 % вартості машин і устаткування, а також 15 % вартості будівель у перший рік їх експлуатації;

7) пряме фінансування (У ФРН урядом фінансується 30 – 40 % витрат на НДДКР, які здійснюються за державними замовленнями; у США, Франції – 50%);

8) зниження державного мита для індивідуальних винахідників (Австрія, Німеччина, США та інші). У Китаї не сплачується взагалі мито, якщо устаткування, яке ввозиться, не може створюватися у них та звільнення від податків ввізні матеріали для переробки.

9) відстрочення виплати мита або звільнення від нього, якщо винахід стосується економії енергії (Австрія) тощо [5,6].

Таким чином, ми можемо зробити висновок, що нині більшість держав, які мають інноваційну модель розвитку створюють всі передумови, щоб стимулювати інноваційну діяльність у всіх галузях народного господарства і туризмі зокрема. Процеси глобалізації та інтернаціоналізації постійно посилюють роль і значення інноваційної діяльності для всіх суб'єктів господарювання, водночас загострюють її соціально-психологічні та етичні аспекти. Слід зазначити, що всі ці методи стимулювання інноваційної діяльності відображені у типах державної інноваційної політики.

Виділяють чотири типи державної інноваційної політики (табл.1.1).

Таблиця 1.1

Типи державної інноваційної політики та їх сутність [7]

Назва державної інноваційної політики	Сутність
Політика технологічного поштовху	передбачає, що головні цілі та пріоритетні напрями науково-технологічного та інноваційного розвитку визначає держава, на основі чого формуються форми стимулювання інноваційної діяльності, які мають здійснюватись через удосконалення управління в науково-технологічній та інноваційній сферах. Тобто, держава бере активну участь у регулюванні інноваційних процесів (США у 30-40 р., Японія в післявоєнні р.). Обмеженість такої політики полягає в тому, що держава підтримує тільки довгострокові проекти, які потребують значних фінансових вкладень.
Політика ринкової орієнтації	передбачає провідну роль ринкового механізму в розподілі ресурсів та визначенні напрямів розвитку науки і техніки, а також обмеження ролі держави в стимулюванні фундаментальних досліджень. Спрямована на створення сприятливого економічного

	клімату та розвитку інформаційного середовища для здійснення нововведень у фірмах, скорочення прямої участі держави в НДДКР та дослідженнях ринків, а також прямих форм регулювання, які перешкоджають стимулюванню ринкової ініціативи та ефективної перебудови ринку (70-р. США, Німеччина, Японія, 80 р. у більшості розвинутих країнах, а 90 р. – і в Україні).
Політика соціальної орієнтації	полягає у соціальному регулюванні наслідків НТП: процеси прийняття рішень відбуваються із залученням широкої громадськості, рішення приймаються за умов досягнення соціально-політичного консенсусу. Такий варіант інноваційної політики не є основним, проте певні його елементи простежувалися у розвитку різних країн (60-70 р. США, Швеція);
Політика, націлена на зміни економічної структури господарського механізму	передбачає істотний вплив передових технологій на вирішення соціально-економічних проблем, на зміну галузевої структури, взаємодію суб'єктів господарювання, підвищення рівня життя тощо. Це потребує нових форм організації і механізмів управління розвитком науки і техніки, а також їх взаємодії. На сучасному етапі лише Японія дотримується такої політики, здійснюючи її паралельно з ринковою

На відміну від П. Микитюк, І. Сільченко пропонує виділяти три типи інноваційної політики.

Перший тип державної інноваційної політики (реалізовувався в Англії, Франції, США, Німеччині) базується на розгляді інноваційного процесу як сукупності відокремлених стадій, переважно використовуються інструменти стимулюючого характеру, функції управління поділено між різними інститутами регулювання.

Другий тип державної інноваційної політики (найбільш ефективно реалізовувався в Англії, Франції, США, Німеччині, Японії, ЄС) виник у зв'язку з формуванням національних інноваційних систем, передбачає розширену участь держави в інноваційному забезпеченні економічного розвитку, державне стимулювання партнерства між інноваційними установами та промисловістю. Інноваційна діяльність глибоко інституціоналізована.

Третій тип державної інноваційної політики (реалізується у США, Німеччині, Японії) націлено на формування зв'язків національної інноваційної системи з іншими складовими економічної системи держави, прискорений розвиток міжнародного та трансграничного співробітництва [4,с.32].

Ми вважаємо, що ці типи інноваційної політики не суперечать один одному, а навпаки доповнюють один одного і відіграють важливу роль для розвитку не тільки промисловості, сфери послуг, сільського господарства, транспорту, але і туризму також. Однак, на відміну від інших галузей, саме туризм дуже тісно пов'язаний із багатьма галузями, адже нині існує більше 20 видів туризму (міжнародного, релігійного, екстремального, зеленого, ділового, тощо). Водночас, важливу роль буде відігравати при державному регулюванні інноваційної діяльності, регулювання самого туризму на макрорівні. Нині, виділяють чотири моделі розвитку ринку туристичних послуг.

Перша (ринкова) модель передбачає відсутність центральної державної туристичної адміністрації, органу державного управління на рівні центральної влади. Всі питання, пов'язані з розвитком туризму, вирішуються на рівні регіонів або самостійно суб'єктами господарювання на основі оперативного регулювання та принципів ринкової економіки. Основна умова для можливості використання цієї моделі полягає в тому, що країна має бути привабливою для

іноземних туристів з усіх поглядів і не мати потребу в особливій рекламі національного туристичного продукту на світовому ринку.

Подібна модель розвитку індустрії туризму сформувалася в США, де з метою економії бюджетних коштів у 1997 р. ліквідована державна структура U.S. Travel and Tourism Administration (USTTA), що займалася питаннями розвитку туристичної галузі. Цей крок був зумовлений тим, що США втримують міцні позиції на міжнародному туристичному ринку, а сильні приватні компанії здатні на самостійні рекламні акції в інтересах усього національного ринку туризму. Замість USTTA в США діє Консультативна рада з туризму та подорожей (USTTAB) - досить впливовий орган, до складу якого входять значні представники туристичної індустрії.

Однак прийняття першої моделі можливе лише у випадках, коли туризм національній економіці взагалі не потрібний або коли суб'єкти туристичного ринку настільки сильні та свідомі, що здатні вирішувати всі свої проблеми без участі держави. Такий підхід ефективний у країнах з розвинутою ринковою економікою, де переважають приватні компанії різної величини і спеціалізації. Важливе значення при цьому мають розвинута інфраструктура, система забезпечення безпеки туристів, високий рівень надання банківських, страхових послуг і медичного обслуговування.

Друга модель розвитку туризму передбачає наявність спеціального, потужного/авторитетного та самостійного державного центрального органу (міністерства, управління та ін.), що займається розвитком та контролює діяльність усієї туристичної галузі. Міністерство має значні повноваження у сфері інвестицій, маркетингових досліджень, підготовки кадрів, реклами тощо. Спеціалізовані органи займаються майже виключно питаннями функціонування туристичної галузі (табл. 1.2).

Таблиця 1.2

Органи управління туристичною галуззю (за другою моделлю) [8]

Країна	Спеціалізований підрозділ
Єгипет	Державна туристична адміністрація
Ізраїль	Міністерство туризму
Куба	Національний офіс з туризму
Мальта	Управління з туризму
Марокко	Національний туристичний офіс
Хорватія	Міністерство туризму (Управління з туризму)
Індія, Мексика, Малайзія, Нова Зеландія, Кенія, Оман, Камбоджа, ПАР, Домініканська Республіка	Міністерство туризму

Така модель управління туристичною, індустрією властива багатьом країнам, що розвиваються, країнам з перехідною економікою, для яких туризм є одним з основних джерел валютних надходжень у бюджет, а також деяким високорозвинутим з туристичного погляду державам з багатою туристичною історією, які мають намір постійно підтримувати на належному рівні туристичний імідж. У цих країнах туризму надається важливого значення в державній туристичній політиці.

Для реалізації цієї моделі потрібні: значні фінансові інвестиції в розвиток індустрії туризму для створення й підтримки на високому рівні національного туристичного продукту та туристичної інфраструктури, забезпечення державної підтримки малого і середнього бізнесу, створення системи безпеки туристів тощо.

Третя (європейська) модель участі держави в розвитку індустрії туризму переважає в розвинутих європейських державах. Вона передбачає, що питання розвитку туристичної діяльності вирішуються на рівні

спеціалізованого галузевого підрозділу (централізована структура, державний орган), який функціонує в рамках багатогалузевих, багатofункціональних міністерств (найчастіше економічної спрямованості) або, напряму підпорядковується урядові країни, однак має статус відносно самостійного адміністративного органу.

Четверта (комбінована) модель розвитку туристичної галузі передбачає створення комбінованого міністерства, яке, крім туризму, охоплює інші, суміжні з ним або взаємодоповнюючі напрями соціально-економічної політики.

Для країн, які дотримуються цього типу державного регулювання, характерне визначення туризму як пріоритетного напрямку розвитку економіки, що досягається за допомогою чіткого розподілу повноважень між центральною та регіональними туристичними адміністраціями. Основними цілями державної туристичної політики подібних спільних міністерств є забезпечення збалансованості в розвитку туризму та інших галузей економіки, а також просування національного туристичного продукту за кордоном [8].

На основі аналізу теоретичних і практичних аспектів державного регулювання інноваційної діяльності та туризму, ми пропонуємо виділяти три моделі :

1) перша модель передбачає відсутність центральної державної туристичної адміністрації, всі питання вирішуються на місцях на засадах та принципах ринкової “самоорганізації”. Інновації впроваджуються самостійно для підтримання сильних ринкових позицій;

2) друга модель передбачає наявність сильного і авторитетного центрального органу – міністерства, де туризм є основним джерелом надходження коштів у бюджет (Єгипет, Мексика, Туніс, Туреччина);

3) третя модель – «європейська», де питання туризму вирішуються в “надрах” певного багатoproфільного

міністерства на рівні відповідного галузевого підрозділу (Франція, Іспанія, Великобританія, Італія).

Ми вважаємо, що дане положення не є сталим і абсолютним і потребує подальших досліджень не тільки у світовій практиці, але і у сучасних реаліях, що сприятиме зростанню благополуччя України і її населення, дозволить зберегти та примножити її духовні цінності.

Література:

1. Ретрасов И. Концепция устойчивого развития применительно к мировому туризму – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://tourlib.net/books_tourism/petrasov2-1.htm. – Заголовок з титулу екрану.

2. Збереження і сталий розвиток Карпат – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.heifer.org.ua/heifer/files/Staly_rozvytok_Karpat.pdf. – Заголовок з титулу екрану.

3. Краснокутська Н. В. Інноваційний менеджмент: Навч. посібник. – К.: КНЕУ, 2003. — 504 с.

4. Сільченко І.А. Державна інноваційна політика в умовах формування інноваційної моделі розвитку // Сільченко І.А. – Вісник Бердянського університету менеджменту і бізнесу – 2010. – №1 (9) – с.33-35.

5. Лапенчук П. Підтримка інноваційної діяльності. Досвід економічно розвинутих держав та України - [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.justinian.com.ua/article.php?id=912>. – Заголовок з титулу екрану.

6. Колотухин В.А. мировой опыт стимулирования создания коммерциализации объектов интеллектуальной собственности // Колотухин В.А. – Учение В.И.Вернадского о ноосфере и антикризисное социально-экономическое развитие Беларуси. Сборник материалов Международной научно – практической конференции 22-23 октября 2009 г., г. Минск/ Институт НАН Беларуси. – Минск: Право и экономика, 2010. – с.318-321.

7. Микитюк П.П. Інноваційний менеджмент: Навчальний посібник. – Тернопіль: Економічна думка, 2006. – 295 с.

8. Бартошук О.В. Моделі розвитку індустрії туризму (зарубіжний досвід) / О.В.Бартошук // Держава та регіони. Серія : Економіка та підприємництво. – 2011. – № 2. – С. 62-68 .

9. Вертакова Ю. В. Управление инновациями : теория и практика : учеб. пособие / Ю. В. Вертакова, Е. С. Симоненко. – М.: Эксмо, 2008. – 432 с. – (Высшее экономическое образование).